Lausunto
19.10.2021
964/03.01.00/2021

Ari Korhonen

Eduskunta
Maa- ja metsätalousvaliokunta

VNS 4/2021 vp/asiantuntijapyyntö

Suomen Kuntaliiton lausunto maa- ja metsätalousvaliokunnan kuulemiseen sisäisen turvallisuuden selonteosta

Selonteossa sisäisellä turvallisuudella tarkoitetaan niitä yhteiskunnan ominaisuuksia, joiden johdosta ihmiset voivat nauttia oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista ja niihin rinnastettavista kansallisista ja kansainvälisistä ilmiöistä johtuvaa pelkoa tai turvattomuutta. Sisäinen turvallisuus muodostuu näin ollen useista tekijöistä yhteiskunnassa.

Merkittäviä turvallisuusriskejä, jotka liittyvät maa- ja metsätalousvaliokunnan toimialueeseen ja voivat muodostaa uhan myös sisäiselle turvallisuudelle ovat erityisesti ilmaston lämpenemiseen liittyvät luonnonkatastrofit kuten tulvat, kuivuus, metsäpalot, myrskytuhot ja erilaiset kasveja tuhoavat taudit. Muita toimialueeseen liittyviä turvallisuusriskejä ovat esimerkiksi luonnon saastuminen seurausvaikutuksineen, eläinten hoitoon tai hyötyeläimiin liittyvät ongelmat, puhtaan veden saantiin ja jätevesien puhdistukseen liittyvät häiriöt sekä kriittiseen infrastruktuuriin ja paikkatietoon liittyvät riskit. Lisäksi maaseudun elinvoimaisuuteen liittyy myös turvallisuustekijöitä kuten arjen turvallisuus, hälytyspalveluiden saatavuus, syrjäytyminen ja palveluiden tasavertaisuus. Nämä riskit ovat vahvasti sidoksissa myös kuntien toimintaan alueilla; infrastruktuurin kunto ja kuntien taloudelliset voimavarat, palveluiden tasapuoliseen saatavuus sekä kuntien toiminta alueensa ihmisten yhteisönä ja edunvalvojina.

Suomen Kuntaliitto katsoo sisäisen turvallisuuden selonteon rakentuvan tekijöistä, jotka vaikuttavat konkreettisesti arjen turvallisuuteen ja ennakoivat myös muutosvoimien vaikutukset. Tavoitteet ovat riittävän yksityiskohtaisia antamaan suunnan sisäistä turvallisuutta edistävälle työlle. Ennaltaehkäisevän turvallisuustyön painottaminen korostaa hyvinvointipalveluiden merkitystä turvallisuuden juurisyissä.

CC BY ND

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

Luonnon katastrofit ja niistä aiheutuvat uhkat sisäisen turvallisuuden selonteossa

Sisäisen turvallisuuden selonteossa on tunnistettu ilmaston lämpenemiseen liittyviä riskitekijöitä ja seurausvaikutuksia erityisesti luvussa 4.2. ”Vakavat ja laajat häiriöt saattavat yleistyä.” Ilmastonmuutokseen liittyvät konkreettisen kehittämistoimet ovat kuitenkin jääneet vähemmälle huomiolle luvussa viisi.

Ilmastoriskeihin varautuminen on paikallistasolla monin tavoin kuntien toimintaa aina konkreettisesta toimintojen jatkuvuudenhallinnasta infrastruktuurin rakentamiseen, maankäyttöön ja kaavoitukseen. Kuntaliitto on julkaissut 2020 ”Kuinka kunnat kohtaavat ilmastonmuutoksen” oppaan sekä aiheeseen liittyvää tukimateriaalia kunnille (https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2020/miten-kunnat-kohtaavat-ilmastonmuutoksen-uusi-opas-varautumiseen-julkaistu).

Oppaan mukaan kuntien ilmastoriskeihin varautumisessa on havaittavissa huomattavia toimialakohtaisia eroja. Selvityksen perusteella eniten käytännön tason toimenpiteitä on tehty teknisellä toimialalla, jossa yleisimmät toimenpiteet liittyvät tulvasuojelun ja hulevesien hallinnan kehittämiseen sekä vesihuollon toimintavarmuuden turvaamiseen. Vajaa puolet kyselyyn vastanneista kunnista ilmoitti tehneensä voimakkaisiin myrskyihin sekä niihin liittyviin sähkökatkoihin liittyviä varautumissuunnitelmia. Terveydenhuollon toimialalla yleisimmät varautumistoimenpiteet liittyvät hoitotilojen lämmönhallintaan pitkittyneiden hellejaksojen aikana.

Etenkin pienissä kunnissa käytettävissä olevien resurssien niukkuus voi asettaa haasteita varautumistyön kehittämiselle. Yksi mahdollinen keino tämän haasteen ratkaisemiseksi on kuntien keskinäisen yhteistyön tiivistäminen, jonka avulla varautumiseen liittyviä suunnittelu- ja toimenpidekustannuksia voidaan jakaa useamman kunnan kesken.

Ilmastonmuutoksen edetessä on ensiarvoisen tärkeää, että kuntien varautumista ja sopeutumista tuetaan yhteiskunnassa aiempaa määrätietoisemmin ja systemaattisemmin. Keskeistä eri hallinnon tasojen yhteistyössä on, että toimijoiden roolit ja vastuut ovat selkeästi määriteltyjä. Erityisesti kuntien ja aluehallinnon välistä yhteistyötä on tärkeää aktivoida ja kehittää aiempaa tiiviimmäksi. Valtionhallinnolla on tärkeä rooli varautumiseen ja sopeutumiseen liittyvien vastuiden sekä yleisten linjausten määrittelijänä. Tästä näkökulmasta sisäisen turvallisuuden selontekoon voisi nostaa vielä lisää ilmastonmuutokseen varautumiseen liittyviä toimenpiteitä tai toimenpidekokonaisuuden.

Kriittinen infrastruktuuri

Kriittinen infrastruktuuri on huomioitu jossakin määrin sisäisen turvallisuuden selonteossa. Kehittämistoimissa on kohdassa 5.8.2. todettu, että määritetään kansallinen kriittinen infrastruktuuri ja selvitetään sen suojaamiseen liittyvät lainsäädäntötarpeet. Viranomaisten toimintakyky varmistetaan myös yllättävissä tai nopeasti eskaloituvissa tilanteissa, joita on vaikea ennakoida tai määritellä etukäteen.

Infrastruktuuriin (tiet, siltarakenteet, vesihuoltoverkostot, rakennettu ympäristö) kohdistuva korjausvelka muodostaa tulevaisuudessa turvallisuuteen liittyvän riskin. Vesihuollon rapautuminen kasvattaa vesihäiriötilanteiden riskiä (esim. Nousiaisten vesihäiriötilanne 2018) ja teiden huono kunto lisää liikennevahinkojen riskiä sekä viranomaisten vasteen heikkenemistä. Resurssit ja tarpeet eriytyvät haja-asutusalueiden ja suurten asumiskeskusten välillä.

Korjausvelkaa ei saada kiinni nykyisellä kuntien investointivauhdilla. Varovainen arvio on, että yhteenlaskettuna kuntien katuverkon-, kiinteistöjen- ja vesihuollon korjausvelka olisi 7-10 miljardin euron luokkaa. Infrastruktuurin ja verkostojen ylläpitäminen edellyttää tällä hetkellä kansallisella tasolla riittävän ajoissa tehtyä suunnitelmaa ja resursointia.

Sisäisen turvallisuuden selonteossa on todettu kohdassa 5.10.2., että valtiontalouden näkymät ovat julkisen talouden suunnitelmakaudella 2022 - 2025 epävarmat eikä lisäresurssitarpeisiin voitane sen aikana vastata kaikilla hallinnonaloilla tarvetta vastaavalla tavalla. Kriittinen infrastruktuuri voi muodostaa turvallisuusuhan tulevaisuudessa ja etenkin alueilla, joissa kunnilla ei ole itsellään varaa ottaa kiinni syntynyttä korjausvelkaa.

Kriittinen infrastruktuuri liittyy myös keskeisesti ilmastonmuutoksen vaikutuksia vähentäviin toimenpiteisiin. Maankäytön suunnittelussa, rakentamisessa ja infrastruktuurin kehittämistä voidaan edistää esimerkiksi seuraavilla toimilla:

- Huomioidaan tunnistetut ilmastoriskit mahdollisimman kattavasti kaikessa maankäytön ja rakentamisen suunnittelussa
- Edistetään kaupunkikeskustojen ja muiden taajama-alueiden ilmastokestävyyttä erilaisin luontopohjaisin ratkaisuin (esim. viheralueet, -seinät- ja -katot)
- Edistetään luopumista hulevesien johtamisesta jätevesiviemäriin esimerkiksi kehittämällä ja ottamalla käyttöön hulevesien paikalliseen viivyttämiseen ja imeyttämiseen liittyviä ratkaisuja
- Huomioidaan ilmastoriskit kiinteistönhoidossa ja siihen liittyvien kehittämistarpeiden arvioinnissa
- Kartoitetaan vaihtoehtoisia liikennereittejä ja -muotoja äkillisten sään ääri-ilmiöiden aiheuttamien häiriötilanteiden varalta

- Turvataan kriittisten kohteiden energiahuolto joko kiintein tai siirrettävin varavoimajärjestelmin ja pidetään yllä ko. järjestelmien toimintavalmiutta
- Varmistetaan varavedenottamoiden kapasiteetin riittävyys ja käyttövalmius mahdollisten vesihuollon häiriötilanteiden varalta

Kriittiseen infrastruktuuriin liittyy myös paikkatieto. Avoimessa yhteiskunnassa tietoa on helposti saatavilla, mikä toisaalta aiheuttaa riskin tahallisessa vahingoittamistarkoituksessa toteutettaville iskuille. Suomessa on tunnistettu myös joidenkin valtioiden halukkuus maanostoihin kriittisen infrastruktuurin läheisyydestä. Sisäisen turvallisuuden selonteossa on toisaalta huomioitu hyvin hybridivaikuttamisen, terrorismin ja rikollisuuden teemat ja niiden torjunta. Kohdassa 5.8.2. on todettu, että määritetään kansallinen kriittinen infrastruktuuri ja selvitetään sen suojaamiseen liittyvät lainsäädäntötarpeet.

Myös viestintäverkot ovat keskeinen osa kriittistä infrastruktuuria ja niiden toimivuus luo edellytykset toimivalle hälytysjärjestelmälle myös harvaan asutuilla alueilla. Viestintäverkkojen kriittisyys on tunnistettu selonteossa ja huomioitu myös kehittämistoimissa.

Maaseudun elinvoimaisuus ja sisäinen turvallisuus

Maaseudun elinvoimaisuus ja sisäinen turvallisuus ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa. Hyvinvoinnin edistäminen ja ihmisten yhteisöllisyys luovat arjen turvallisuudelle perustan. Elinvoimainen yhteisö kykenee myös torjumaan paremmin siihen kohdistuvia uhkia.

Niin kolmas sektori kuin myös kunnat yhdessä alueen asukkaiden ovat keskeisiä tahoja ylläpitämään yhteisöllisyyttä. Esimerkiksi erilaisilla hankkeilla, jotka voivat olla luonteeltaan myös turvallisuuspainotteisia, vaikutetaan yhteisöjen syntymiseen ja niiden elinvoimaan. Elinvoimainen yhteisö on myös alueensa asioiden parempi edunvalvoja. Sisäisen turvallisuuden selonteko ottaa hyvin huomioon hyvinvoinnin edistämisen osana sisäisen turvallisuuden juurisyihin vaikuttamista.

Keskeiseen asemaan harvaan asutun seudun turvallisuudessa tulevat hälytyspalveluiden sekä hyvinvointipalveluiden saatavuus. Hyvinvointialueuudistus osaltaan vaikuttaa tulevaisuuden palveluverkkojen muodostumiseen. Ennaltaehkäisevien hyvinvointipalveluiden osalta on tärkeää, että muodostumisvaiheessa luodaan yhdyspinnat kuntien ja hyvinvointialueiden moniammatilliselle toiminnalle sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiselle.

Myös maa- ja metsätalouden elinkeinotoimintaan kohdistuu ja voi kohdistua rikollista tai terroristista toimintaa tai hybridivaikuttamista ja some-häirintää.

Sisäisen turvallisuuden selonteossa on huomioitu yleisellä tasolla tämän tyyppiset uhat ja niihin vaikuttaminen.

Luonnon saastuminen tai vahingoittuminen on myös yksi sisäiseen turvallisuuden riskeistä etenkin, jos vaikutukset ulottuvat ruoan tuotantoon. Maa- ja metsätalouden elinkeinotoiminnassa on riski myös ekosysteemien toiminnan vahingoittumiselle. Teemaa on tarkasteltu sisäisen turvallisuuden selonteossa ainoastaan yleisellä tasolla.

SUOMEN KUNTALIITTO

Miira Riipinen
yksikön johtaja
Ympäristö- ja yhdyskunnat
yksikkö

Ari Korhonen
varautumisen ja turvallisuuden asiantuntija
Ympäristö- ja yhdyskunnat
yksikkö

Jakelu
Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta
Kuntaliiton kirjaamo